

BIEDERMAYER.

ÍRTA: CZAKÓ ELEMÉR.

A múlt emlékei közt gyakran olyan lappangó értékekre bukkanunk, amely értékeknek még a mára nézve is megvan a serkentő ereje. Így került elém a nagyanyám bútoráival együtt padlásra hurcolt lím-lomok közül a sokáig méltatlanul megcsúfolt, majd pedig a divat szeszélyéből felszínre került, de félreértett s agyonimitált bieder-mayer. Maga a „bieder-mayer“ szó is, amivel az izlés egy bizonyos korszakát akarták megjelölni, titokzatosan érthetetlen. Legalább Münchentől Nagyváradig, amely területen leginkább járja, igen kevesen tudják magyaroztatni. Úgy hogy mindenképpen idején való és éppen nem hálátlan feladat megkeresni ebben a több oldalról kompromittált szóban rejtőző kultúr-értéket. Pártjára kelek a Bieder-mayernek s igyekezni fogok a múlt szemüvegén át belelapozva a művészettörténetbe, megkeresni családfáját, főleg pedig mai életünk látószögéből nézve megállapítani az értékét.

Ha az ember az utóbbi években meglakta Münchent, Dresdent vagy valamelyik olyan német várost, ahol a művészetet mesterséges tudatossággal tenyésztik, utcán és kávéházban, boltban és kabarában mindenütt beleütközik az újdívatú bieder-mayerbe. A házakon koszorú és füzérpalacsinták, ovális és hatszögű medaillonok gipszből. A brettlín vatermörderes, magascsapott hajzatú ifjak énekelnek testre szabott kabátban. A hölgyeknek rollnis frizurájuk és csúcsos kontyuk van. S a kirakatokban a már levitézlett szecessziós gilisztavonalak helyett az emlékvacakok és ajándékcókmókók gazdag sorozatát jelenleg édeskés koszorúk, árnyékképek, galambok, szívek, furcsa kosárcák virággal tetézve, erősen felpántlikázva és más érzékeny motívumok ékítik.

Ez természetesen nem az igazi bieder-mayer, ez csak bieder-mayerre maszkírozott divat, alig ér többet egy farsangi tréfánál. Csak az eszmeszegény tervezők hiszik el, hogy műtűrkékben, azaz kívülről hozzáragasztott külsőségekben fejeződik ki a stílus. A komolytalan stílusimitálásba azonban annyira belejött Európa, hogy felvonultatott az 50-es évektől kezdődőleg a gótikától az empire-ig minden izlésváltozatot s mikor már egyszer a művészet-történetet hivatalosan lezárták az empire-ral, akkor mindenkinek cáfolatára elővezet-tek még egy Benjámín-stílust, a stílustestvérek legfiatalabbikát, a kis Bieder-mayert.

A bieder-mayert nálunk is divatba hozták, mint Németországban. A nyomdákban, a divatlapokban és a bútorműhelyekben, nálunk is bieder-mayerrel fekszenek és bieder-mayerrel ébrednek az emberek. Csak talán a róla való fogalom kissé zavarosabb, mint nyugaton. Hallom, hogy a Lázár-utcában és a Rákóczi-úton — ahol természetesen mindent lehet kapni — vigan árulják a bieder-mayer-fából készült ebédlőket. Egyik nagy napilapunk mellékletén pedig hírül adták, hogy az öreg Bieder-mayer meghalt, se nem épít, se bútort nem tervez többé. A komoly Művészetnek kellett figyelmeztetni a közönséget, hogy a „bieder-mayer“ se nem fa, se nem építész, hanem egy izlést jelző szó s az az izlés sem halt meg, sőt itt van a küszöbön. Bebocsáttatást kér.

A „Bieder-mayer“ szó csúfnév. Csúfnéve a múlt század harmincas évekbeli nyárspolgá-rának. A hangzása olyan Fliegende Blätter-es, ámbár a német nyelvészek sem tudják kísütni, hogy ki és hol használta először.

Olyan Kraxelhuber Tóbiásféle alakot kell magunknak elképzelnünk, áthelyezve abba a korba, amikor három császár szent szövetsége tartotta bedugaszolva egész Közép-Európában a lelkeket. Mikor mindenki gyanus volt, aki valamiről bárminő véleményt is táplált. Martinovicsot lefejezték, Kazinczyt becsukták. Aki világosságot akart terjeszteni, arra ráfógták, hogy gyujtogató.

A lojalitástól elhájasodott polgár típusa a Bieder-mayer. Állig körülnyakkendőzve, többnyire karosszékekben pipázik vagy tubákol. Szobája herbatéa szagú és falán a házi-áldás mellett Ferenc császár fakó képét tartja. A szekrényeinek s az érzelmeinek gon-

dosan kiszabott formái vannak. Nyugodt lelkiismeretén kívül legtöbbször becsüli gyöngyből himzett házisapkáját. Ebéd után, míg a lánya clavecinen játszik, olyan édesen tud aludni egy negyedóráskat, mint a tejfel. Neki a világ gondja smarn. Ilyen figurás alak a Biedermayer.

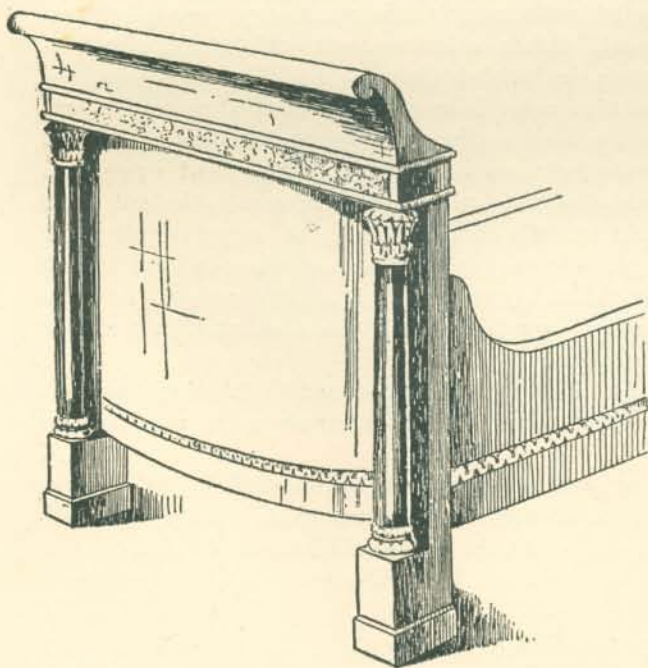
A bieder-mayer mint stílus már lényegesen komolyabb. Magát a szót izlés megjelölésére a mi Hevesi Lajosunk használta először. Kezdetben ő is gúnyos értelemben vette. Időközben a bieder-mayer-kor alkotásainak nagyobb becsülete lett, a gúnynevet azonban nem lehetett többé lemosni róla. Rajtaragadt, mint a kicsinylő „dór“ és „copf“ elnevezés egykor, vagy mint az opus mirabile-n — a csúcsíves építészetben — a barbárságot bélyegző „gót“ elnevezés.

Ha a bieder-mayer-izlés alatt egyáltalán értünk valamit, akkor körülbelül az 1815—1850-ik évekig terjedő időszak építészeti és iparművészeti alkotásaival hozhatjuk ezt kapcsolatba. Bár szorosán véve ez sem pontos megjelölés, mert e szerencsétlen szóval jelölt izlés időhatárai mások Németországban, mások Ausztriában és mások nálunk Magyarországon. Látunk közvetlen az empire-korszak előtt, tehát már a XVIII. században és az empire-korszak alatt is olyan bútorokat, melyeket a bieder-mayerekhez kell sorolnunk. S ez az adat nagyon fontos, mert megdönti azoknak az állításait, akik a bieder-mayerben nem látnak mást, mint a levitézlett, elszegényedett empiret. Látunk továbbá az 50-es éveken túl is — különösen nálunk — hasonló izlésben készült darabokat. Egyszóval, itt nem a rideg kronológia dönt.

A szerencsétlen megjelölés igazi szerencsétlensége azonban abban rejlik, hogy sokan azt hiszik, hogy a bieder-mayerek — a nyárspolgárok — hozták létre a bieder-mayer-izlést, mint annak idején azt hitték, hogy a dórok csinálták a dór oszlopokat, vagy a gótok eszelték ki a csúcsíves stílust.

Először is, ha szemlét tartunk azokon az emlékeken, amelyeket e korra nézve jellegzetesnek kell elismernünk, akkor azt találjuk, hogy azok nagy része III. Frigyes porosz király, Ferenc osztrák császár, Eszterházy, Auersperg hercegek, Pálffy, Győry, Batthyány, Szapáry grófok kastélyaiból kerültek elő. Ha majd szemügyre vesszük azokat a kapcsola-

tokat, amelyek a bieder-mayer- és az angol bútorok között fennállanak, akkor az az eredmény fog kivilágosodni, hogy a múlt század első felében a napoleoni harcok folytán Európát mesterségesen elzárták Franciaországtól — még lapokat sem volt szabad onnét jártni — s az angol szövetséges tárt karokkal fogadta azokat a főurakat, akik odamentek hozzá tanulmányútra és bevásárlásra. Ott járt a mi Széchényink is Wesselényivel együtt. Eszterházán és Fraknón ma is vannak olyan angol bútorok, melyeket még a XVIII. században hoztak be. Azt látjuk, hogy akkor — felszabadulva a francia izlés 200 éves uralma alól — az angol izlés szívárgott be a legfelsőbb körökbe. Úgy hogy a bieder-mayer-bútor tulajdonképpen kialakulását az arisztokrácia körében nyerte s onnét kerültek azok kópiái, variánsai, sokszor fantasztikusan átídomítva a polgári osztály közé. Amikor az elnevezés forgalomba került, akkor éppen ezek a bútorok, a polgári osztály nem

KASSA, PÜSPÖKI
PALOTA, ÁGYELEJE.

LIT À LA RÉSIDENCE
ÉPISCOPALE DE KASSA.

mindíg kifogástalan bútorai kerültek a vásárra, vagy a zsibvásárra. Erre illett is a bieder-mayer elnevezés gúnyos mellékizével. De mikor mind több és több emlék felfedezésével a bieder-mayer-stílus valódi formája bővült, értékben megsokasodva napfényre került, beigazolódott, hogy a nyárspolgárok stílusalkotó képességébe vetett hit csak mese.

Bámulatosan félreismerték tehát annak a kornak szellemi rugóit azok, akik azt hitték, hogy a bieder-mayer-stílust a bieder-mayerek csinálták. Hísz voltak nyárspolgárok ezrével, aminthogy ma is vannak. De mindenki tudja, hogy most is mily megadással veszik a legrettenetesebb szőnyegdivánokat, ama bizonyos Damokles-polccal a fej fölött, a brúnolajozott oszlopos szekrényeket, amin az oszlop vele fordul az ajtóval, s a leghetetlenebb kanyarításait is a szecesszióknak. Van azoknak valami itéletük az iránt, hogy mit válasz-
szanak és mit ne?

Ugyanez időben élt Németországban Geöthe, Humboldt, Hegel, Schopenhauer, ott van Beethoven és Schubert. A szellemi élet mezején ezek többet számitanak, mint az összes Mayerek, biederrel vagy anélkül. Vagy ott van nálunk Wesselényi, Széchényi és Kossuth — ezeknek közvetett és közvetlen befolyása az izlés kialakítására világosan kinyomozható.

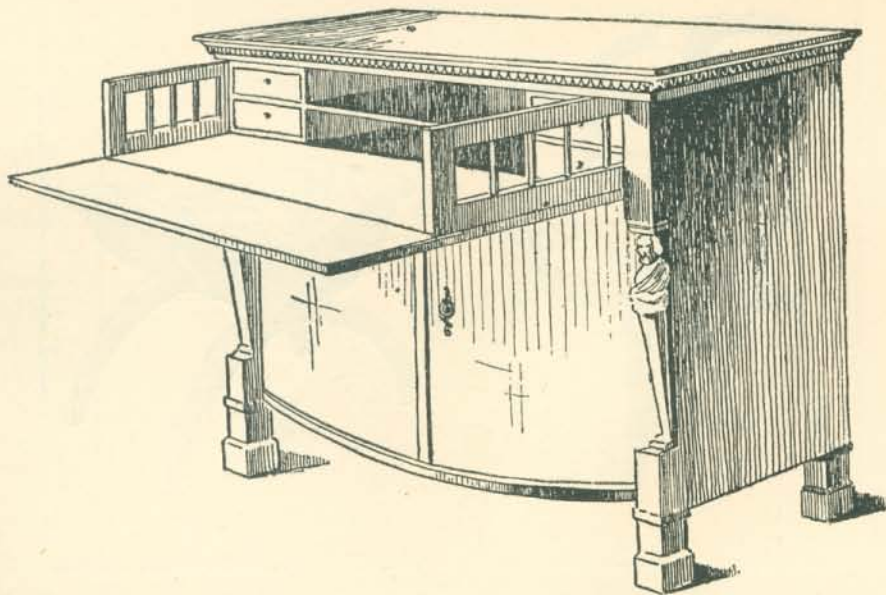
Széchényi Angliából visszajövet különféle módszereket ajánl a nemzetnek, amivel az a szellemi és az anyagi erögyüjtésre szervezkedni képes. Elötte nem a közjogi ornamentáció, hanem az emberi élet lényege a fontos. Reformtörekvéseiben eljutott — mint a „Pesti por és sár“ címü iratában mondja — „az emberi fészek bölcsészetéhez“. Teljesen angol gondolatmenetet szegez a luxust imádó francia ellen az otthon kérdésében. Abból indul ki, hogy az építsen csak 100 ezer forintot házat, akinek havi 4 ezer forint jövedelme van. De aztán aki épít, az finom átgondoltsággal dolgozza ki magának, hogy a biztos anyagi háttérrel emelt házban hogyan kapja meg a testi és lelki szükségleteinek megkívántatót. Részletesen tárgyalja a lakás minden részét, nem feledkezve meg a fűtésről és világításról és mellékhelyiségekröl sem.

Nincs-e ebben benne a bieder-mayer lakáspraktikusság kultuszát üző alapja, ahol az illető személy életkörülményei szerint igazodók minden? Széchényi maga is példát mutat, amikor czenki kastélyát aprólékos gonddal maga rendezte be egy munkálkodó komoly ember szükségletéhez szabva.

Vagy nincs-e kellö értéke a fejlődésben Kossuth kiállításainak, ahol hirhez, névhez jut Steindl is, az országházépítöjének nagybátyja, aki 50 segéddel dolgozott a Király-utcában s szép bútorait látva, Széchényi azonnal megbízta a Dunagözhajözási Társulat hajözinak és váro-
termeinek bebútorozásával.

Hagyjuk tehát a Bieder-mayereket mint nyárspolgarokat s adjuk meg e kor nagy férfiaknak azt, ami öket megilleti. Az elnevezéstöl függetlenül keressük meg ez izlés mélyrenyúlögyökereit.

Az emberi fészek bölcselöte — hogy Szé-

KASSA, PÜSPÖKI PALOTA,
ÍRÓSEKRENY.

SECRÉTAIRE À LA RÉSIDENCE
ÉPISCOPALE DE KASSA.

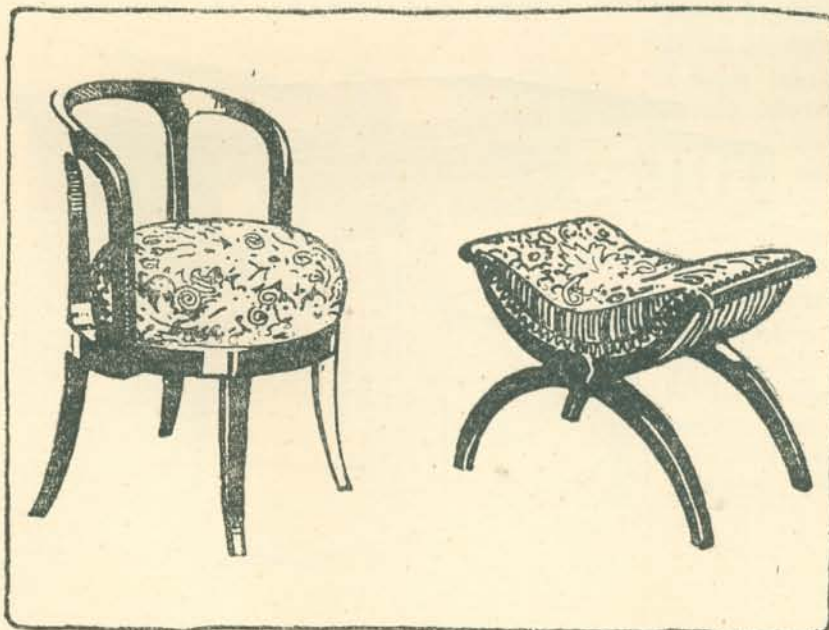
chényi szavaival éljünk — mindenkor két szempontnak hódolt, először a gyakorlati-
nak és másodszor az esztétikáinak.

A lakástípus tulajdonképpen úgy jön létre, hogy foglalatot kíván adni a benne lakó, élő, henyélő és dolgozó embernek. Tehát olyan formát vesz fel, aminő forma első-
sorban annak az embernek jól esik, ami kényelmessé és lakályossá teszi számára a négy fal
közti életet, könnyüvé a munkát, pihentetővé a lakást. A ház alaprajzának,
a bútorok formáinak és azok elrendezésének megállapításánál körülbelül fontosabb tényező
az ember mindennapi foglalatossága és kedvtelése, mint bármiféle esztétikai vezérelv.
Sokkal inkább a gyakorlati célra való alkalmasság, mint — a művészeti felfogás.

A régi pompéji ember már csaknem kétezer évvel ezelőtt úgy gondolkozott, mint
a mai angol. Családi házában az életet befelé koncentráltta. Az utca felé legfeljebb
bolthelyiség nézett. S akit beengedett az átriumon át, az is csak az első udvarba s az
arra nyíló hivatalos helyiségekbe juthatott. Csak a második udvar köré csoportosultak a
szorosabban vett családi életre szánt helyiségek, ahová idegen nem léphetett. Az angol
családi háznál ennek a helye az első emeleten van. Alaprajzilag is tehát igazodik mind-
kettő az élet követelményeihez.

A középkori kastélynak megint másképp rendeződött a formája. Itt már előtérbe
nyomul a védelmi szempont. Ennek folytán nagy, erős és megmászhatatlan falakat kapott
a ház, magas őrtornyot, ahonnét messze lehet kémlelni. Ablaknyílás oda került, ahová
ellenség nem igen juthatott vagy lőhetett. Minden a biztonság érzetének keltése kedvéért
van eligazítva. Ennek folytán olyan esztétikai követelményt tehát — mint pl. a szim-
metria — el kellett ejteni. Sőt a bútorok is úgy és oda vannak csinálva, ahol a szükséglet
kívánja. Az ülőbútorok a tűzhely mellett és az ablaknál helyezkednek el, egy-egy ágy
a sarokban s a szekrények is úgy, hogy a közlekedést ne gátolják.

A görög-nél és a középkorinál az otthon ilyen gyakorlati alapon alakult. A rene-
szánsznál már a formaképzésre esik a súly, épületnél-bútornál egyaránt s a konstrukciót
ellepi a dísz, a gyakorlatiasság harcba keveredik a díszítő kedvteléssel. Az esztétika lesz
úrrá csaknem kizárólag az empireig.

KAROSSZÉK ÉS ÜLŐKE
1830-BÓL.

FAUTEUIL ET TABOURET
DE 1830.

Az empire egész
30 éve, de különö-
sen a Napolcon ural-
kodása alatti ideje
már annyira eszté-
tikai állásponton
van, hogy az ágyat
vagykeretetiskivette
a léghuzattól védett
sarokból s a fal köze-
pére helyezte, kettöz-
tette a kis szekrénye-
ket, néha még két
lakályt is helyezett
el egy és ugyanazon
szobában — csakhogy
megmentse a nagy
egyensúly — a szigorú
szimmetria elvét.

Általán az empí-
renek két főtörekvése
volt: először, hogy
mindenbe törvénysze-
rűséget vigyen és to-

vább, hogy mennél jobban feltüntesse a klasszicitás látszatát. Az esztétikai törvényszerűség túltengése folytán a naív kitalálásokat megvetették. A praktikus iránt nem volt érzékük az embereknek. Az egységes hatás kedvéért a konstrukciót elrejtették.

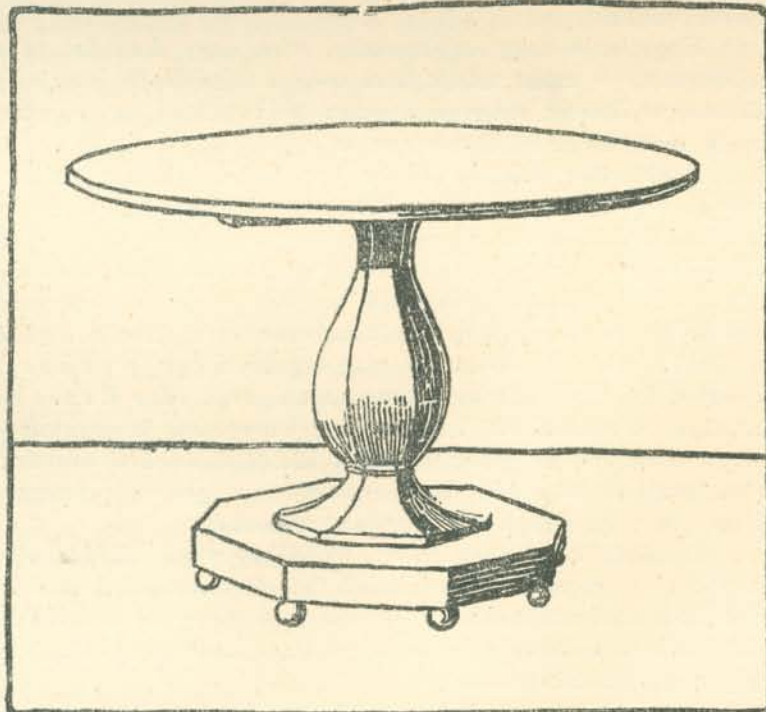
Előre megszabott vonalak és színek érvényesültek a háztetőtől a cipőcsatig. Ami oda nem illett, azt kitették. Ilyen sorsra jutott pl. a keleti szőnyeg, a ruhaszekrény stb. Az adott térbe nagyszerűen belekomponáltak mindent. Koncentrikusan vagy szimmetrikusan először is a helyiség középpontját vagy középvonalát hangsúlyozták és ettől jobbra és balra történt a pontosan lemérlegelt elhelyezés. Nemcsak két kályhát tettek a szimmetria kedvéért, de ha egyik falon ajtó volt, akkor a másikra legalább is ráfestették a párját. Minden bútor természetesen a faldisz alá volt rendelve. S hogy mi se zavarja az összképet, inkább a kommod-nak és szekrényeknek sem csináltak fugákat, a kulcslyukat pedig beleillesztették az ornamentációba, úgy hogy külön titkot képezett, hogy melyik rézműtűrkét kell odább billenteni, hogy az alatta rejtőző kulcslyukra rátaláljunk.

A klasszicitás látszatáért pedig minden áldozatra készek voltak. Ablakra, ajtókra dús drapériát raktak, hogy a szobrokon megcsodált redőzet mindig szem előtt legyen. Asztallábakat vagy kis kötemplomok oszlopai után, vagy kőtrónusok oldallapjainak megfelelőleg formáztak. A síma felületeket babérkoszorúkkal, pálmákkal, lirákkal stb. mintázták be. A nők a Niobidák magasra övezett ruháit vették mintául. A kályha úgy nézett ki, mint valami klasszikus emlékmű.

Lehetőleg semmi sem mutatta a maga valóját a bútordarabok közül sem. Még az is jobban esett nekik, ha a nevén nem nevezték. Azért az ágyat „szerelem templomának“, a mosdót „a tisztaság oltárának“, a kályhát „Vulkán szentelt helyének“ hívták. Nem csoda aztán, ha még az éjjeliszekrény is úgy nézett ki, mint valami görög oltár.

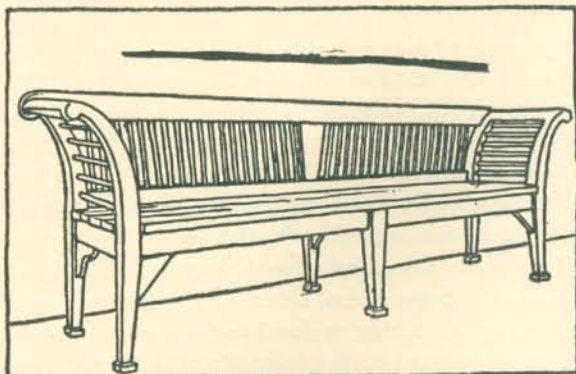
Az empire lakás épp olyan reprezentacionális karakterű volt, mint elődjei a Lajosokról elnevezett stílusok korában. Ez már a reneszansznál kezdődött, amiótától mindig több súlyt helyeztek a finom tagolásra, az előkelő díszre, mint a használhatóságra. Nem csoda, mert hisz majdnem mindeniket nem a szükséglet hozta létre, hanem valamely hatalmi tényező számára kigondolt millió vágya. És ez az esztétikai álláspont megdőlt, mikor a XIX. század második tizedében — előjeleit mindjárt fogjuk látni jóval korábban — az empiret felváltotta a bieder-mayer.

Egy nagyszerű művészeti erőmutatványokkal felépített klasszikus világ dűlt romba. A maguk szimbolizáló nyelvén ezt úgy mondták, hogy elköltöztek az istenek. Tulajdonképpen pedig a kultúrában nem vezettek többet sem a voltairi „szeretetreméltó henyélők“, se a későbbi „naplopó előkelőségek“. Az

ASZTALKA 1824.

PETITE TABLE 1824.

MÁZOLT
KERTI PAD.BANC DE JARDIN
PEINT.

287. képet) a bútorok már nem statiszták, nem díszletek, hanem engedelmes szolgák. Nincs más céljuk, mint hogy az emberek életét kellemessé és kényelmessé tegyék.

Mihelyest olyan székre gondol a készítő, amiben kényelmesen el lehet helyezkedni, olyan asztalra, amit szükségszerűen meg lehet nagyobbítani — mindjárt megszületik az az annak megfelelő forma is. Mindenekelőtt leválik róluk minden fölösleges cicoma. Külön válik a festészet, szobrászat és az iparművészet: több kép van a falon s kevesebb cifraság a bútoron. A rózsaszín fal a maga teleaggatott képeivel, a nagyvirágos bútor áthuzatok eléggé élénkítik a fényezett bútorokat. Ferenc császár szobája Schönbrunnban, amelyben azt a jelenetet látjuk, midőn Napoleon fiát reichstadti herceggé nevezi ki, jó bieder-mayer-szoba.

Ferenc császár különben maga is fő-fő Bieder-mayer volt IV. Frigyesel együtt. Jó bürokrata, minden zsarnoksága mellett is kötelességtudó, 15 testvére, négy felesége és hét gyermeke volt. Legszebb példája a családi élet fellendülésének. Ez is bieder-mayer vonás.

Hogy ez a nagy egyszerűség, ez a nagy fordulat az otthon berendezésében miből keletkezett, — miért tolták félre még a fejedelmek is az empire klasszicizáló hideg ünneplényességét, annak megvan a maga politikai és gazdasági oka, — de megvan a maga művészeti előzménye is.

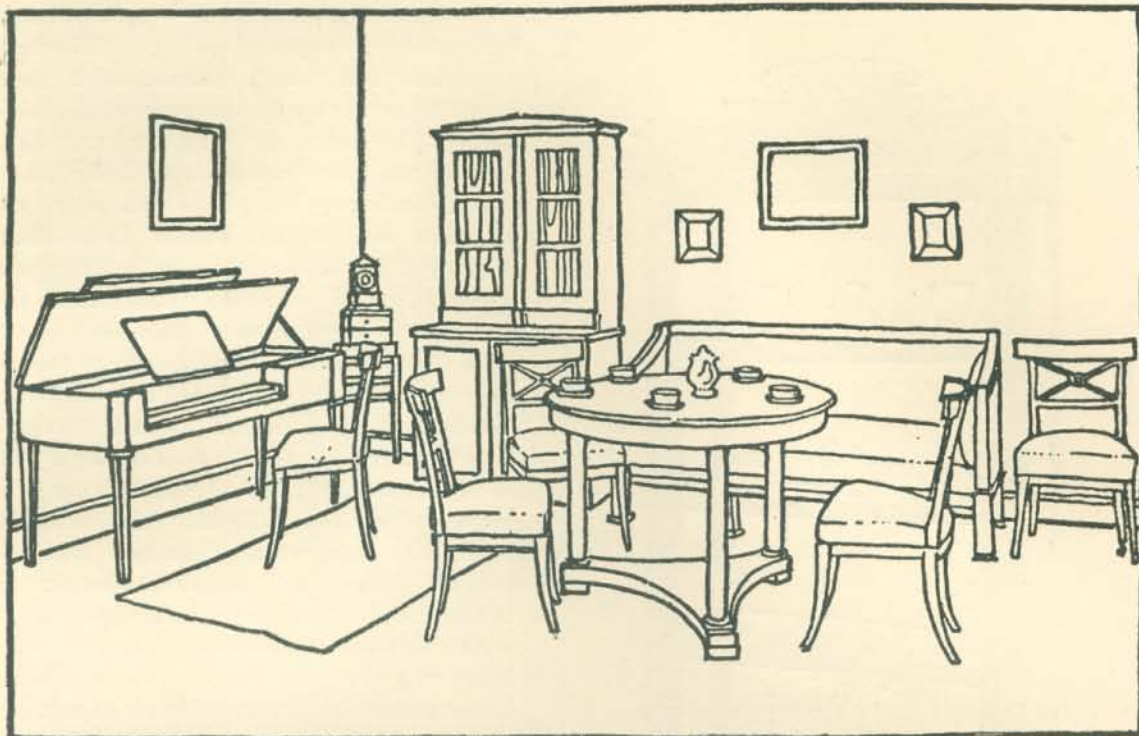
Politikailag Európa akkor szembehelyezkedett azzal a Franciaországgal, amelyet annak megelőzőleg csaknem 200 évig mindenben utánzott. Gazdaságilag a nagy hadviselések és hadisarcok, a pénzügyi devalváció meglehetősen soványító kúrara fogták Középeurópát. Meg kellett látszani ennek a lakás berendezésén is. A sok veretet már ennél fogva is mellőzték. Legfontosabb tényező azonban a bieder-mayer-izlés kialakulásában az a művészeti előzmény, amely a lakásberendezés terén Angliában lábrakapott. Angliában már a XVIII. században, sőt még régebben egy gyakorlati irányú bútormivesség fejlődött, kapcsolatban az otthon szeretetével. Már Erzsébet királynő korában a XVI. sz. végén a reneszánsz keveredett a hűségesen tartogatott gótikával s új izlésváltozatot hozott létre, melyet éppen Erzsébet királynő nevével szoktak jelölni. Ez a gótikus iz még soká érezhető az angol iparművészetben s igen jellegzetesen kiütözik a XVIII. század harmadik negyedében Chippendale műveiben.

Erzsébet kora után némi technikai visszafejlődés áll be. Majd holland befolyás következik, erősen árnyalva keleti (kinai) hatásokkal, úgy hogy a második stíluskorszakot jelző Stuart Anna királynő — Queen Anna — alatt a XVIII. sz. elején már összegeződnek ezek a kultúrrétegek és a gótikus, holland és kinai hatás egyesül a diadalmasan benyomuló francia izléssel.

A modern angol izlés kialakítása Chippendale nevéhez fűződik, aki 1752-ben angol és német nyelven „Cabinet maker“ című művével korának bútoriparára a legmé-

empírerrel lealkonyodott az udvari élet varázsa. S mindinkább az intenzív munka jut a homloktérbe. S akkor az emberi fészkek új formát nyer.

A lakásberendezési formákban még ezután is sokáig él az empirenek nem egy külső jegye, de a lényeg már egészen a megváltozott élethez idomul. A bieder-mayer-korban az empire idézetek is más értelmet nyernek. Először is elhagyják a szimmetria kényszerítő korlátját az elrendezésben, csak az irányít, hogy mi hogyan a legjobb. Mi szolgálja leginkább a lakásban a benne lakók érdekeit. Az 1818-iki interiőrben (lásd

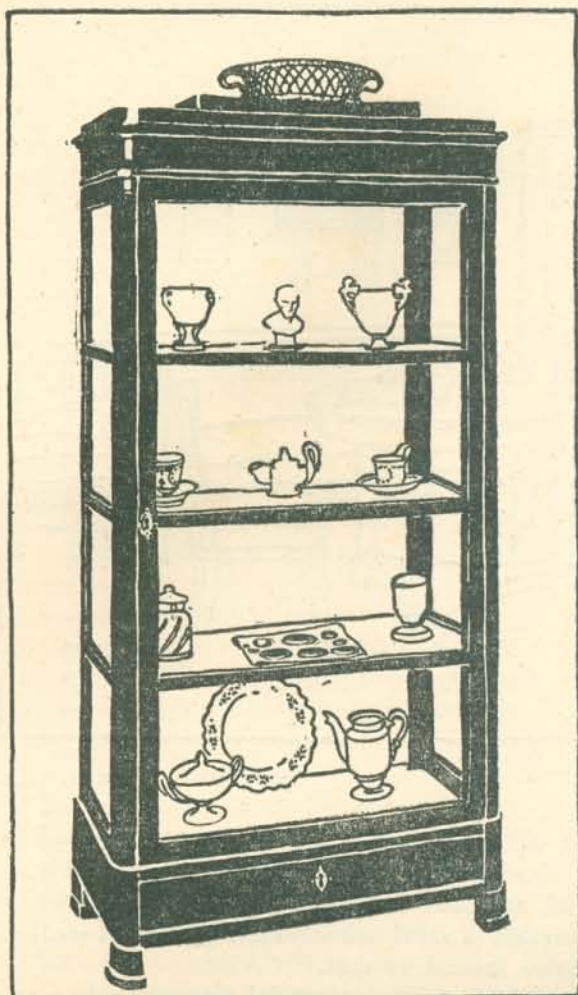
SZOBA ELEJE. WEIMAR, 1830.

CHAMBRE À WEIMAR, 1830.

lyebb hatást gyakorolta. Ő a fölösleges díszeket kerülve, a szék támlájánál az egyszerű lécezetet, vagy szallagfonatos díszet alkalmazta. Szekrényeinek lécezetében sokszor gótikus vonatkozások csillámlanak fel, nemcsak a szögbe és csúcsba, de sokszor halhólyag formájára készítve. Kedves bútordarabja a szitti-nak nevezett párnázott padka, mely annyi székhátból van összeillesztve, ahány személyre szól.

Ő maga azt hirdeti, hogy munkájában ki-ki kedve szerint talál mintákat kínai, gót és modern ízlés szerint. Modern alatt értve az angol rokokót. A rokokó bizarr és inkonstruktív, a kínai befolyás belelopja az asszimmetriát. A síma négyszögletes láb is kínai befolyás.

Chippendale később, már XVI. Lajos előtt, előveszi az antik emlékeket s a maga módja szerint foglalkozik az antik oszloprendekkel, triglifekkel, metoponokkal, koszorúmotívumokkal, szóval mindazzal, ami később oly nagy szerepre jutott a Louis XV. és az empireban. Már delfin talpazatok is előfordulnak nála, aminőt az empireban és bieder-mayerban is sokat találunk, anélkül azonban, hogy ez a külsőség a praktikusságra irányuló lényegen változtatna. Az antik elemek, különösen az oszlopok, háromlábak, kifelé görbülő széklábak (már melegvizbe áztatva is hajlították) Chippendale óta nem ritkák az angol bútorokon. De a lényege ezeknek nem a kölcsönzött motívumokon nyugszik. Mert sem Chippendale, sem az őt követő Sheraton székei, lócái, tálalói s szekrényeik dísz és formaképzés szempontjából francia értelemben vett tiszta stílussal nem bírnak. De bármennyire szembetűnően összegezték is a kölcsönzött elemeket, azokat végelemzésben ki tudták egyeztetni egymással. Háttérbe szorítják jelentőségüket azzal az igazán angol szellemű felfogással, hogy mindent a gyakorlati használhatóság szempontja alá gyűrnek, a konstrukció és ennek folytán az értelmi tagozás viszi a szót. A végeredmény az, hogy talán ezek az angol bútortervezők nem tudtak külsőségekkel stílust csinálni, de tudtak jó bútorokat, becsületesen az ember életkörülményeihez, funkcióihoz, anatómiájához, sőt zsebéhez is szerkeszteni.

ÜVEGES SZEKRÉNY 1830.

VITRINE 1830.

Csínáltak szekrényt, — Melborough hercegnél is megnézhetjük (l. 277. kép), amelyben alul fiókok vannak, felső része lenyitva íróasztal, benne szakaszok mindenféle levelezés és íromány számára, legfelül pedig könyvespolc. A Chippendale - szekrény megoldja pl. egy nő számára miként kell három funkcióhoz is szolgálni, felül teáscsészék, közepén íróasztal, alul zárható szakaszok, fehér- vagy asztalnemű számára. Ilyet igen megbecsültek azok, akik kevés helyen sokféle igényüket akarták kielégíteni. A bútorok belső térkihasználása, tartós anyaga és megbízható feldolgozása lett a fontos. Arról az 1770-ből való asztallal kombinált könyvtári lépcsőről leolvashatjuk, hogy az angol bútorigény a mindennapi életben bennünket környező tárgytól a figyelmes kiszolgáló szerepét várta. Nincs benne a francia luxusbútorból semmi, ez nem háttéri részlete az előkelő élet ceremóniáinak, hanem kényelmet nyújtó barátja annak az angol embernek, aki az udvari életen kívül is jól érezte magát vidéki kastélyának könyvtárszobájában s családias életének közepette a könyveken át foglalkozik az élet kérdéseivel. Ez a bútor csak hasznos akar lenni — az esztétikával nem törődik.

Minden bútordarabon rajta az angol eszejárása. Van állótükör az empíret meg-

előző korból, amely tisztán a gyakorlati használhatóság elvén épült fel (l. 275. k.). Két kiálló lába megóvja a feldöntéstől, ezt a lábat szóról-szóra átvette a bieder-mayer is. Kis polc a toilette-szerszámoknak, a tükör is igazgatható, a gyertyatartó is. Mert a jó megvilágításnál fontos, hogy ne a tükörbe világítson a gyertya, hanem a tükör mögül árrasszon fényt az arcra. Mennyi ügyes kitalálás!

Az Adam-asztalka is (l. 283. k.) egy sereg hasonló alkotásnak az őse. Az angol izlést a kontinensre egész sereg — úgynevezett izlésnemesítő — folyóirat és könyv közvetítette. Főuraink kész bútorokat is hoztak. Egész Európa megáhitotta a kényelmes széket, lenyíló íróasztalt, száziókos szekrényt és a nagyítható asztalokat. Még a Honművész is Tyroler metszeteiben a sok dívatkép közt angol bútorok példáját nyújtja.

Legfőképpen Chippendale és Sheraton volt hatással, de Adam testvérek és Heppel-withe bútorainak híveire is bőven akadunk a kontinensen.

Sheraton 1751-től 1806-ig élt. Sok publikációt adott ki. Ő különösen visszazoritja és rendbeszedi a rokokót, helyette több befolyást enged az antik elemeknek. De a gótika éppúgy megvan nála, mint Heppelwithenél, különösen jellemzően nyilatkozik ez meg a szekrények rácsainál. Óriásit lépett azonban előre a bútor értelmi részénél, a szerkezeti tisztaság és a praktikusát illetően. Egyszerűsödő formái szinte igénytelenek: az építészeti felfogás az asztalosfelfogást nem győzi le. Bútorainak átgondolt logikájú a felépítése s épp

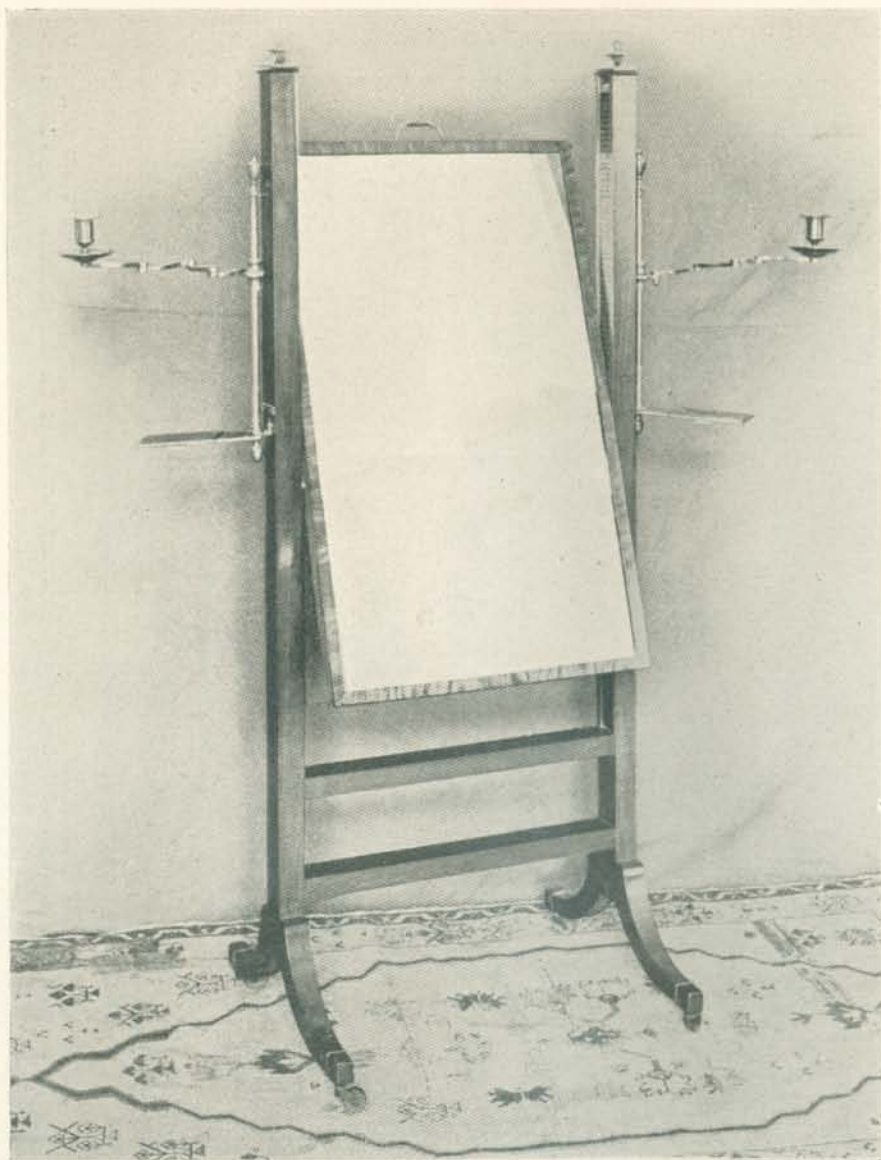

274.

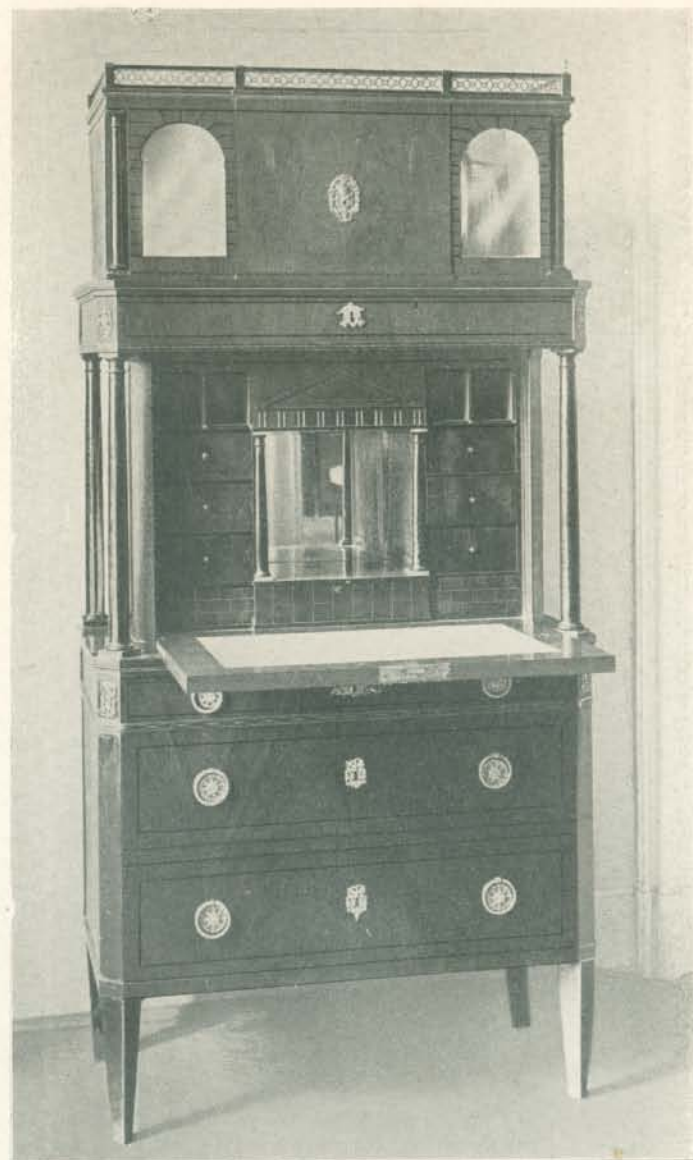
274. LAKÓSOBA RÉSZLETE KARLSLUST
VÁRÁBAN, ALSÓ-AUSZTRIÁBAN 1800-BÓL.

DÉTAIL D'UNE CHAMBRE DU CHÂTEAU
KARLSLUST DANS LA BASSE-AUTRICHE, VERS 1800.

276.

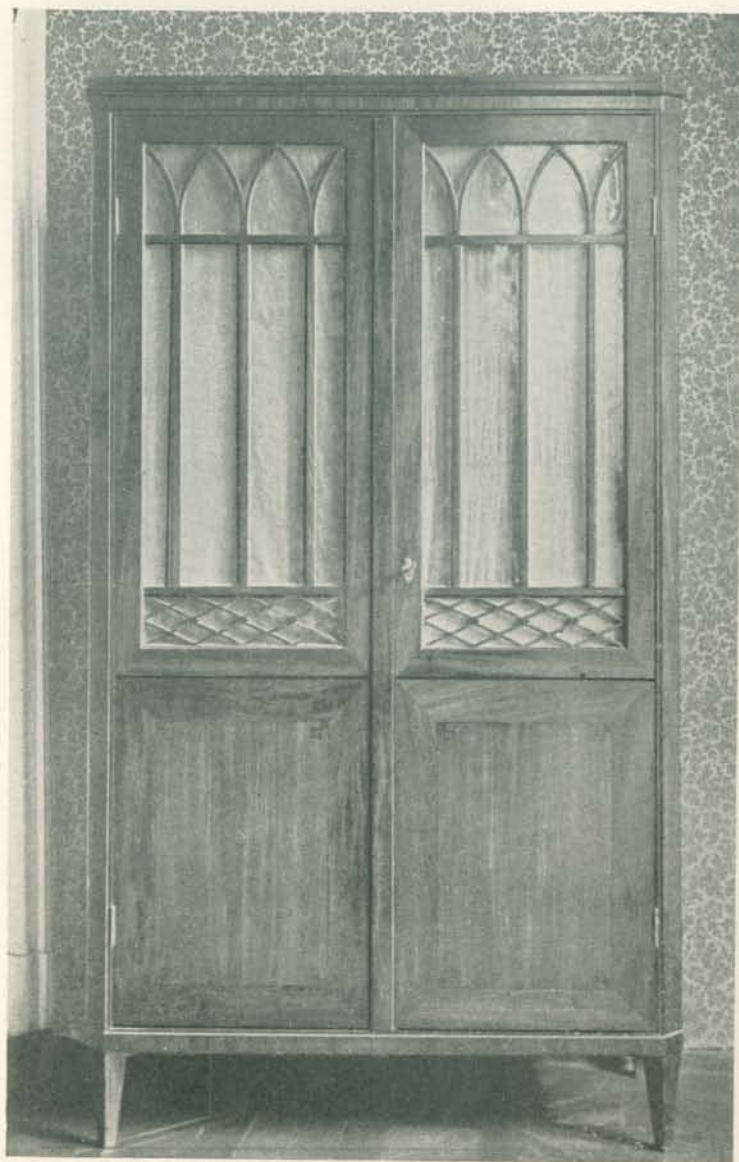
276. ÁLLÓTÜKÖR GYERTYATARTÓKKAL
A XVIII. SZÁZAD VÉGÉRŐL.

275.

275. TÜKRÖS IRÓSZEKRENY 1800-BÓL.   SECRETAIRE VERS 1800.

PSICHÉ DU
XVIII. SIÈCLE.

278.

278. RUHASZEKRÉNY 1830-BÓL.

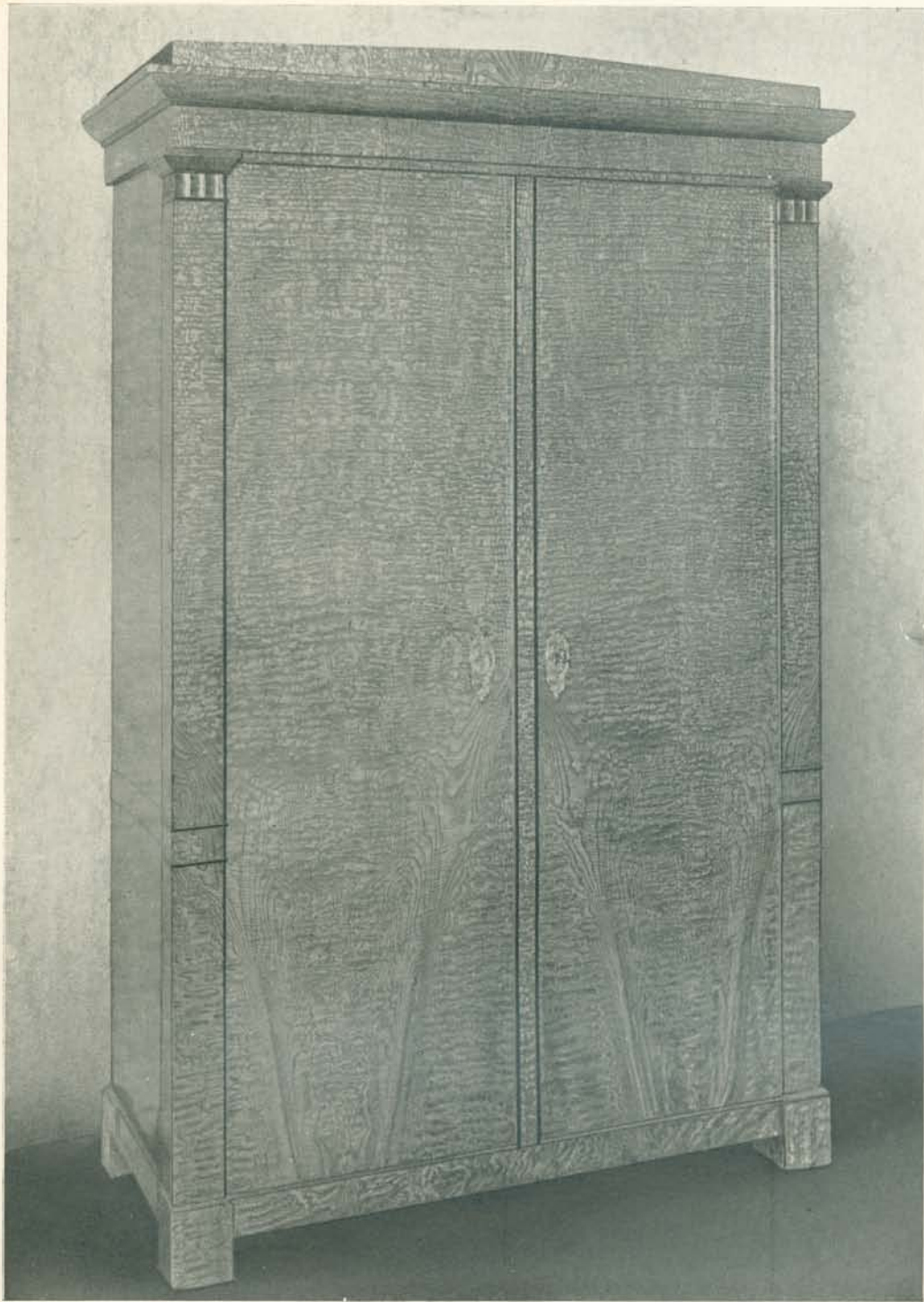
ARMOIRE ANGLAIS VERS 1830.

277.

277. MAHAGONI IRÓSZEKRENY.
MALBOROUGH HERCEGNŐ TULAJDONA 1770-BÓL.

SECRETÁIRE
DE 1770

279.

279. RUHASZEKRÉNY MAGYAR
KŐRISFÁBÓL, 1830-EÓL.

ARMOIRE
VERS 1830.

280.

280. ÍRÓASZTAL MAGYAR KŐRISFÁBÓL, 1830-BÓL

BUREAU EN FRÊNE XVIII. SIÈCLE.

281.

281. BŐRPAMLAG 1820-BÓL. CANAPÉ TENDU DE CUIR, VERS 1820.
NAGYPERKÁTA GYÓRY-KASTÉLY.

282. FOGADÓSZOBA SARKA 1820-BÓL.

282.

COIN DE SALON VERS 1820.

283.

283. DIÓFA-ASZTAL
TERVEZTE ADAM.

TABLE EN NOYER,
COMMENCEMENT DU XIX. SIÈCLE.

284. PAMLAG FÉNYEZETT FEKETEFABÓL.
WIEN, 1830.

284.

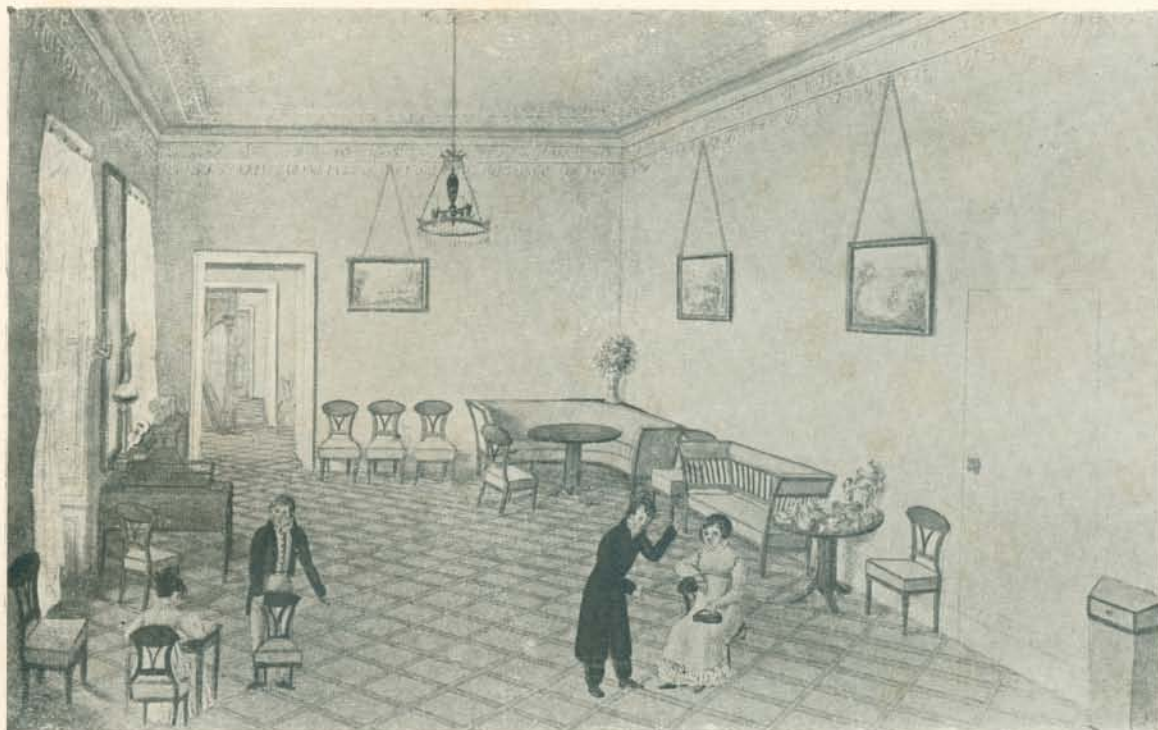
CANAPÉ EN BOIS NOIR POLI.
VIENNE, 1830.

285. ASZTAL ÉS SZÉK
MAGYAR KÖRISFABÓL, 1830-BÓL.

285.

TABLE ET CHAISE VERS 1830.

286. FOGADÓTEREM DOBRITSCHAN KASTÉLYBAN. 286.
1818-BAN KÉSZÜLT RAJZ NYOMÁN.

SALON AU CHÂTEAU
DOBRITSCHAN, BOHÈME 1818.

287. FOGADÓTEREM SCHÖNBRUNNBAN.
1818-BAN KÉSZÜLT RAJZ NYOMÁN.

287.

SALON AU
SCHÖNBRUNN 1818.

ez az, ami elválasztja a francia látványossági daraboktól. Anyaguk és munkájuk elsőrangú. Mert csak a legjobb fa adja meg a szinte konstrukció vonalaira vetkeztetett bútornak a kellő szilárdságot. A buja Boullé munkák és az agyonveretett empire után ezeknek értelmi szépsége revelációként hatott.

Az angol izlés diadalt aratott Európában a francia luxusbútor fölött. Az előcsatározások már a XVIII. sz.-ban megkezdődtek. Ennek vannak nemcsak írott, de tárgyi bizonyítékai is. Györy grófnő jól konzervált perkátái kastélyában van szekrény 1790-ből, 1800-ból, amely világosan elárulja az angol hatást (l. 275. k.). Ez időben a divatban is nagy változás állott be. Az alkotmány mellett tűntettek, mikor a szabad Anglia és Amerika öltözködési módját vették fel. Divatba jött a nőknél az egyszerű szalmakalap hosszú szállaggal, a nyakbavetett kendő. A vendégghajat már letették, a loknikat még nem vették fel. S szinte férfias árnyalatú redíngot hordtak — esetleg 3 gallérral — és horribile dictu! — sarkatlan cipőt. Az urak kezdik állandóan viselni az angol lovagló-öltönyt, a frakkot és amerikai kalapot hozzá. Szóval, aki legelegánsabbnak akart látszani, az éppúgy angolnak öltözködött, mint ma.

Az angol példa, hogy a bútort ki kell emelni a luxusból, szerte hódított Európában. Auersperg hercegnek már 1800-ban volt angol gótika által táplált bieder-mayer fogadószobája (l. 274. k.). S ez annál csodálatosabb, mert még később is a fogadó, a szalon, sőt még a hálóhoz is sokáig a franciák adták a mintát, az ebédlő, dolgozó és könyvtárszoba pedig inkább angol példára indult.

Az empire ugyan felvette a harcot a plebejusabb angol izléssel, de fokról-fokra kénytelen volt hátrálni előle. Az az elv mindenfelé hódított, hogy az emberi fészekben az ember személye a legfontosabb, az összes bútorok és egyéb tárgyak alája vannak rendelve. Az empire úgy tett, mintha mindig ünnep lenne a világon. A bieder-mayer ülőkébe pedig már nem illett Mme Recamier pose-a, oda már a Himfy-féle költészet rajongói ültek.

Mikor az emberek abban a hitben éltek, hogy az empire izlés talán végleg eltörölte az egyszerűséget a világról, az angol szittik példájára formálódott a párnás padka is. Kétségkívül nem pusztultak ki egy jelszóra az empire formák, de lényegük idomult át. Még az empirenek építészeti és szobrászati kifejezései is elhalkultak az asztaloskézen. A lantos formákat az empireben valami szobrász faragta vagy öntötte volna, bizonyára aranyozva, a bieder-mayer-korban lécből fűrészelték ki s így még jobb.

A bieder-mayer-székekről különösen láthatjuk, hogy angol példára, mennyire eljelentéktelenedett rajta a klasszikus architektúra. Fontos a széken, hogy jól tudjunk benne ülni, aszerint variálták a támlát. Az első lábak előre hajoltak, nehogy a szék felbillenjen. A támla meg anatómiailag követi a lapockát.

Mind kítünő technikával készült. Behuzathoz használták a lószőrből szövött borítást is, vagy naturalisztikusan díszített szövetet. Ez is szembehelyezkedés a klasszicizmus holt formáival. Ebből erős naturalizmus kerekedett különösen a textiliákban.

Általában úgy és annyiféle széket készítettek, ahányféleképpen az ember ülni szokott. Mert másképp ülünk ebédnél, másképp íróasztalnál és ismét másképp, ha olvasunk.

Olyan építészeti érzeke a bieder-mayer-asztalosnak, amelynek folytán a köépületekhez

KAROSSZÉK
1820-EÖL.

FAUTEUIL
DE 1820.

kigondolt formákat utánozza — hálistennek sohse volt. Mindig át tudta ültetni a fa nyelvére. Kétségen kívül angol példára tudta így magát mérsékelni és a jó arányokhoz tartani. Helyette inkább a fa karakterének megfelelő tagozás érvényesül. A bieder-mayer alkalmazta bútormű összeépítésénél a rámás rendszert s több furnírból összeragasztott síma lapot is.

A 278. számú szekrény gótikája is Anglia felé mutat. Sőt az is, hogy lábakon áll a szekrény. Az architektonikus empire ílyentől irtózott, még az ágy lábai köré is függönyöket rakott, hogy nehogy a levegőben állónak lássék.

Az empirenak is tovább élt sok bombasztikus kinövése, különösen a szobrászati formákban, — egész az aranyozott ruhába faragott szerecsen gyerekig. De ugyanakkor olyan kiváló egyszerűséggel megfogalmazott bútor is jött létre, mint a perkáta ülőbútor (l. 281. k.). Van valami nyugodt és helyhez kötött karaktere, bár könnyen mozdítható helyéről, kényelmet kínál minden oldalról s ez szeretteti meg formáit. Ennek megvan a maga esztétikai értéke, amely szép arányain kívül a használhatósággal párosul.

Stílus szempontból a bieder-mayerben nemcsak az a jellegzetes, hogy az építészeti vonatkozást gyöngíti s inkább olyan praktikusat fejleszt ki, hogy meggörbíti, homorúvá teszi az asztalkát is, hogy kényelmesebben mellé lehessen ülni. A fiókot is kéz alá adja. Sheraton se gondolta volna ki különben.

Vagy leleményes érzékkel úgy formálja szerkezetileg az asztalkát, hogy a hasznosága lehető legnagyobb legyen. Ez a típus még ma is él.

De főleg megismerjük azon, hogy ő nem nyugszik csak abba bele, hogy az építészeti motívum csak ornamentális jellegű legyen, hanem keresi a szerkezetnek megfelelő formai megoldást. Az oszlop nemcsak díszítő értékű, hanem valójában tartja a polcot és a szekrényt. Ez a legkifejezettebb bieder-mayer-vonás.

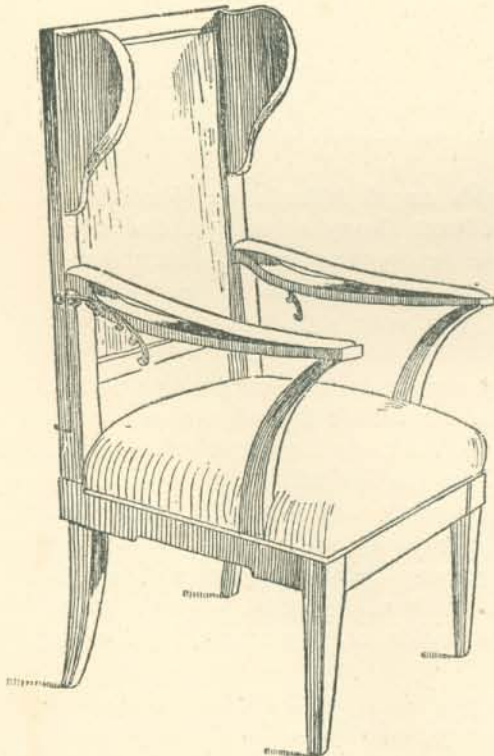
Nincs rajtuk klasszicizáló álarc, mint az empire bútoron. Anyaga pompás.

Érdekesen példázza a 353. o. lévő íróasztal, mint hajlott át az empire a bieder-mayerbe. Megnyilatkozik benne a törekvés, hogy lerázza az architektonikus kötöttség nyugét. Még a lába pillérszerű, de nem ellenkezik a fa anyagával. Az ornamenti klasszicizálók, de ha ezektől eltekintünk, a formák még a 40-es években is éltek. A ferde lapja ellenkezik az empireval, ilyen szabálytalan oldal-kiképzést az empire nem birt volna elviselni. Ez is a Györy-kastélyban van.

Nagy érdeme először is a bieder-mayernek, hogy nem hoz fölösleges áldozatot a bútor stílus-szerűsége kedvéért. Se az építészeti gondolkodás, se a szobrászati nem köti, sőt a szimmetrikus vagy koncentrikus elrendezést sem respektálja. Csak arra a kérdésre adja meg a feleletet, mi jó és mi hasznos.

Az építészet és a szobrászat mellőzésével inkább némileg a festőiséggel kacérkodik — a gyakorlati kérdéseken túl. A síkszerűség, a színek szeretete, a bútorok csoportosításai mind erre mutatnak. Valahogy nincs ráírva ezekre a bútorokra az, hogy „tervezte“.

Nem papíroson, rajztáblán születtek, hanem úgy nőttek ki a mesterségek közt a szükséglet számára. Valaki mindig arra gondolt, milyen szerepe lesz ennek s erre kiidomult magától a ren-

BÖRREL BEVONT KAROSSZÉK,
A KRASZNAHORKAI VÁRBAN.
FAUTEUIL TEN DU DE CUIR AU
CHÂTEAU DE KRASZNAHORKA.

deltetéshez a forma. Olyan bensőségesen hozzákapcsolódik ahhoz, akinek a számára készül. Individuális kívánságok kielégítését ambicionálják. Ez az, ami megnyugtató bennük. Az az igénytelenség és az a szolgálatkészség.

Kivülről nincs hozzá erőszakolva semmi, belső vonatkozásaiból nő ki minden; kényelmet nyújtó értéke természetesen relativ. Ezt mindig a lakója szerint kell megítélni. Nekünk a paraszt vagy a középkori várúr lakása kényelmetlen, az ő igényeiket azonban kielégítette. Sőt egyénenként is az otthonosság érzete a lakásban mindenki számára más és más lehet. Épp azért az otthonosság létrehozása mindig a lakás tulajdonosától függ, azt külön nem lehet se építésznél, se bútorosnál megrendelni. Az otthonosságot maga a lakó közreműködése idézheti csak fel. S a bieder-mayerben azt látjuk, hogy értettek hozzá, miként kelljen saját személyüknek megfelelően hozzászerkeszteni a környezetet. Az empire életnek megvolt a maga nagy programja, amibe beleilleszkedett a ház, a bútor s még maga az ember is, a bieder-mayer-korban az ember áll az élet közepén, a ház és bútor is úgy veszi fel a formát, amint a gazdának jól esik és egész családjának leginkább becses egészségére szolgál. Amit a reneszánsz óta művészinak nevezünk a lakásberendezésben, az itt mind hiányzik, díszítésben szegényes, de utólérhetetlen abban a harmóniában, amit az ember és lakása közt lehet elérni s talán csak a római házban, az angol lakásban lelünk párjára. A szorgalmas és megelégedett emberek kissé szerény, de jellegzetes otthona a bieder-mayer-lakás.

Mindennek olyan családias íze van. Nem a vendégek számára, vagy mutogatásra készültek.

Asztalkák, székek és szofák kerülnek a cifrázkodást. És hogy örülnek az igazi faanyagoknak. Meleg mahagoni, sárga cseresznye és habos magyar köris. Tartós minden szerkezet, nem egy generációra készült.

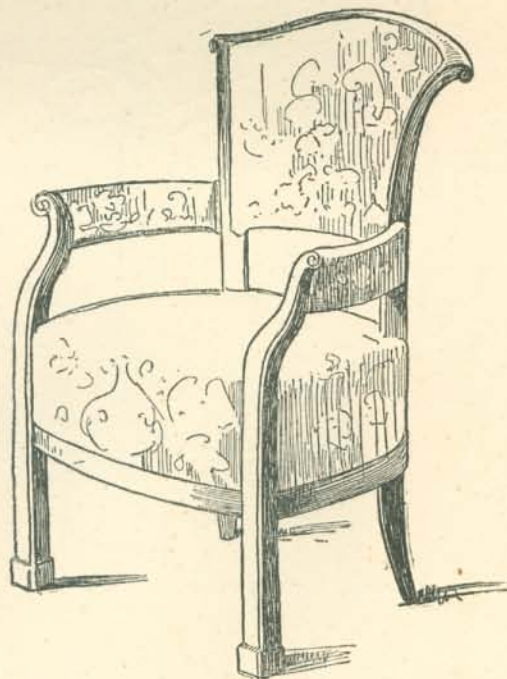
Láttuk a bieder-mayer nem éppen utolsó származási tabelláit, láttuk annak lényegét és most rövidesen összefoglalva értékét, általában azt mondhatjuk:

A bieder-mayer életberendezkedés igen hasonlít a mi mai életberendezkedésünkhöz. Hú tükre annak a Széchenyi-féle kornak, melyben mindenki arra törekedett, hogy életét termékenyebbé, munkásabbá, hasznosabbá, kényelmesebbé és szebbé tegye.

A modern élet emberi feladataival együtt akkor rakták le a mai életformák főbb alapelveit is, amelyek keretei azóta határozottabban kiépülhettek, de el nem tolódtak. A lakás lényege nem változott eszerint. Kényelmesebb lett a vízvezetékekkel, villanyval stb., de azok nem forgatták fel.

Úgy hogy sajnálnunk kell, hogy azt az elvet, amit a legfiatalabb iparművészeti verebek is széltilben csírítelnek: „minden időknél a maga művészetét“ úgy értelmezték, hogy minden megelőző alkotásokat máglyára kell itélni, vagy lesajnálni. Ez és az a sok tervezőművész szakított el bennünket erőszakosan a bieder-mayertől. Mindenáron új stílussal akartak bennünket meglepni. Kutatva keresték tehát azokat a modern formákat, amelyek a modern emberhez illenek s el is jutottak az epileptikus vonalakig és az ájult színekig.

Pedig ha valami belejátszhatik a fejlődésbe, a nép formakincsén kívül, az csak a gazdag formái és technikai tapasztalatoknak nagy

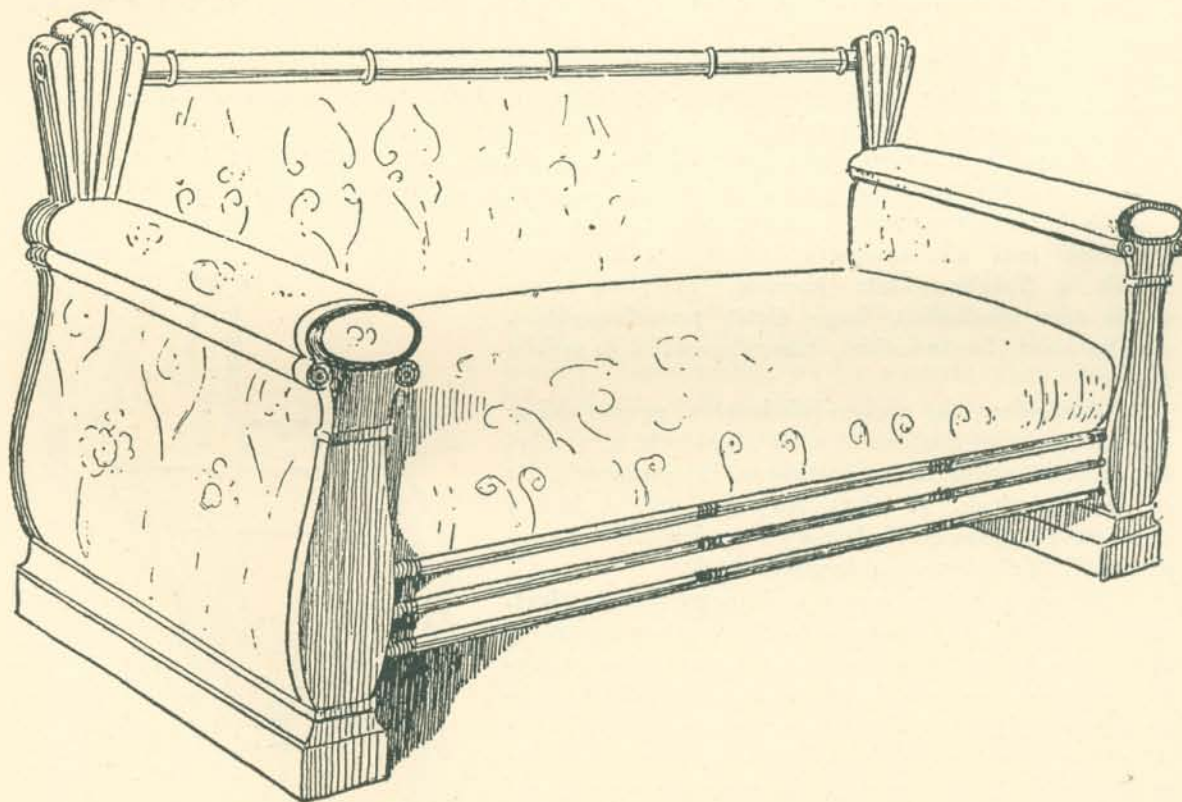

KÁRPÍTOZOTT KAROSSZÉK.
KASSA, PÜSPÖKI PALOTA.
FAUTEUIL TAPISSÉ À LA RÉSIDENCE
ÉPISCOPALE DE KASSA.

tömege lehet, ami a mult örökségként ránkmaradt e korból. Csak mások vállain hághatunk magasabbra, át vesszük a multból, ami nekünk megfelel s hozzáadunk némi pluszt. A matematikusoknak sem kell külön-külön a logaríthmus-táblát kiszámítani, mielőtt munkához fognak.

Az erőszakolt újdonsághajhászás helyett a művészeket jobban a mesterségre kell fogni, vagy a mesterembereket kell művészebbé tenni, hogy a természetes fejlődés létrejöhessen. Ma ki van szolgálva a mesterember a művésznek. Kevesebb művészt és művészebb mesterembert! Mert akkor jönnek létre azok a finom fejlődési változatok, egyik megjavítja a másik munkáját, ami jó, azt átveszi mindenki s így halad a tökéletesedő megoldás felé minden. Olyan észrevétlen a fejlődés folyamata, mint a növényé. Máról holnapra nem hajt virágot. Olyan magától értődőleg, olyan természetesen kell létrejönni a mai szükségleteknek, mint a hidak, bicikli, vasút, automobil, hajó, melynek mind megvan a maga esztétikai értéke (ha külön kölcsönzött esztétika nem járul hozzá, mert látam már nyomdagépet görög oszlopokkal). A természetes menetben kiadódó formák összessége fogja megadni az új stílust, amelyet mindig csak visszapillantással, utólag lehet konstatálni, hogy egyáltalán új-e vagy stílus-e.

A biedermyerre pedig húzzuk rá Ruskin szentenciáját, amely így szól: „Nem az az én követőm, aki utánoz engem, hanem az a követőm, aki tanul tőlem“.

PAMLAG, KASSA, PÜSPÖKI PALOTA.

CANAPÉ À LA RÉSIDENCE ÉPISCOPALE DE KASSA.

288.

288. MÁTYÁS KIRÁLY TRÓNKÁRPITJA.
XV. SZÁZAD.

TENTURE AYANT APPARTENUE AU ROI
MATHIAS CORVIN. XVe SIÈCLE.

289.

289. A FOJNICAI MISERUHA HÁTA.
XV. SZÁZAD.

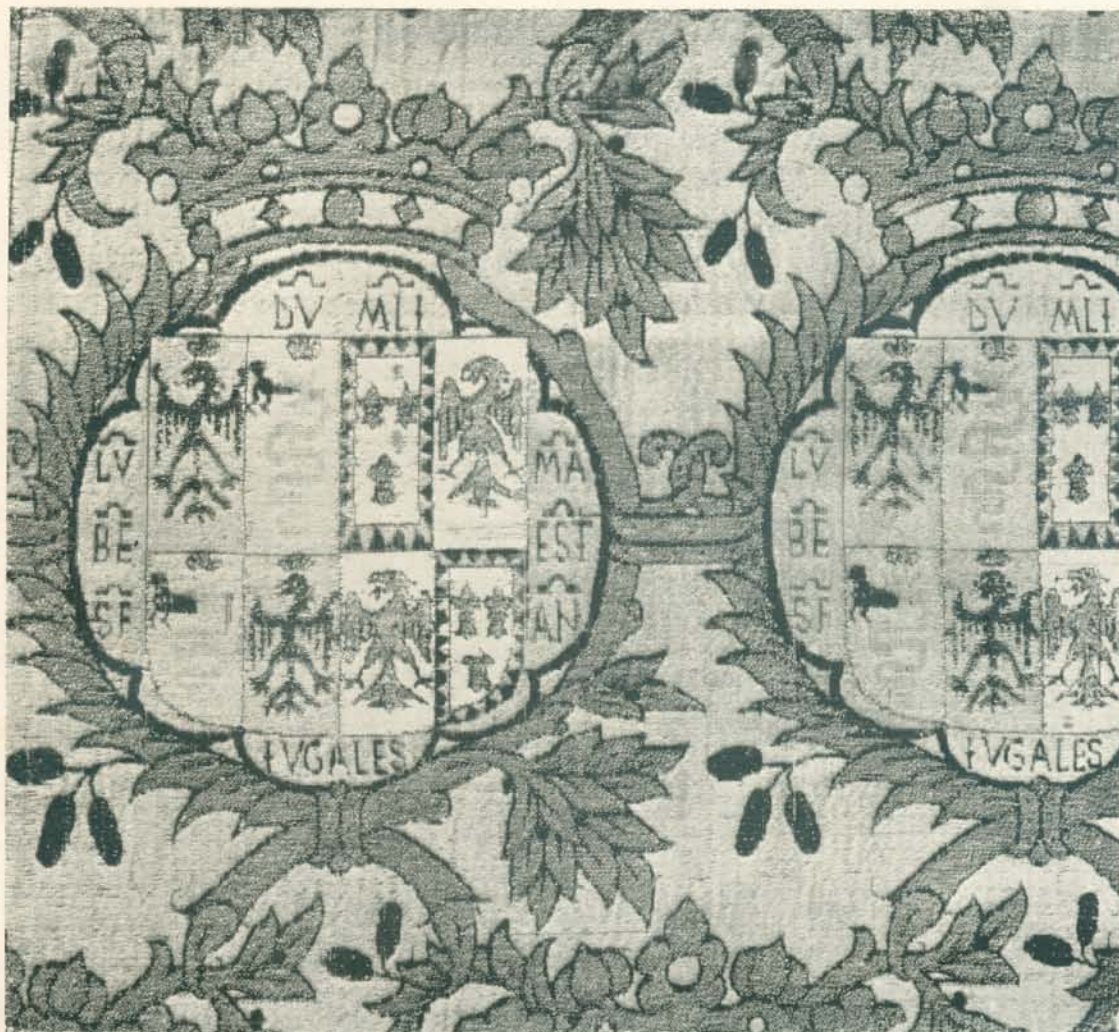
CHASUBLE DÉCOUPÉE DANS UNE TENTURE AYANT
APPARTENUE AU ROI MATHIAS CORVIN. XVe SIÈCLE.

290.

290. A FOJNICAI MISERUHA ELEJE.

FACE ANTÉRIEURE DE LA CHASUBLE PRÉCÉDENTE.

291.

291. A VARESE-I OLTÁRELŐ RÉSZLETE.
XV. SZÁZAD.

DÉTAIL DU DEVANT D'AUTEL
CONSERVÉ À VARESE. XVe SIÈCLE.